

MAARİFÇİLİK DÖVRÜ KOREYA ƏDƏBİYYATI

Koreya ədəbiyyatının tarixinə nəzər salsaq, eynilə Azərbaycan ədəbiyyatında olduğu kimi müxtəlif tarixi və mədəni təsirlərə məruz qalmış əsərlər və klassik mədəni nümunələr görə bilərik. Koreya tarix boyu müxtəlif qonşu dövlətlərin hücumlarına və təzyiqinə məruz qalmışdır. Bu baxımdan Azərbaycan və Koreya xalqlarının mədəniyyətini, ədəbiyyatını bir-birinə bənzədən bir çox orta cəhət görmək mümkündür.

Koreya iki yerə parçalanmış Azərbaycana oxşar tarixi olan qədim Uzaq Şərqi ölkəsidir. Tarixən böyük imperiyaların maraqlı dairəsində olması onun bütün varlığına, eləcə də ədəbiyyatına, mədəniyyətinə, incəsənətinə, dini inancına, ən əsası da insanına nüfuz edib. İki parçaya – Cənubi və Şimali Koreya dövlətlərinə bölünən, müxtəlif inkişaf yolunu keçən bu maraqlı ölkəni və koreyalıları birləşdirən yeganə nöqtə vahid dili, eyni zamanda, ədəbiyyatı, poeziyasıdır. Koreyanın müasir inkişafı hamıya məlum olsa da, bu qədim mədəniyyətə, zəngin ədəbiyyata malik xalqın estetik-intellektual sərvətləri, bədii-poetik söz sənəti, folkloru, yaradıcılıq nümunələri haqqında çox az sayda insanımız hansısa məlumatlara malikdir.

Müasir Koreya ədəbiyyatının ilk mərhələsi 19-cu əsrin ortalarından 20-ci əsrin əvvəllərinə qədər olan dövrü əhatə edir. Bu dövrdə feodal Cəson cəmiyyəti dağılıraq yeni Qərbi sivilizasiyasını qəbul edilməyə başladı. Həmçinin xalq xarici qüvvələrin işğalçı hədə-qorxusuna qarşı çıxaraq dövlətin müstəqilliyi uğrunda etiraz etdi. Ölkə öz ayaqları üzərində dayanmaq kimi fikirləri vurğulayan maarifçilik hərəkatı geniş yayıldı. Ədəbiyyatşünaslıqda bu dövrdə yaranmış yeni ədəbiyyata intibah, maarifçilik dövrü ədəbiyyatı deyilir. Qeyd edilən dövrün ədəbiyyatı ənənəvi formalara müasir mədəni inqilabın gətirdiyi yeni xarici ədəbiyyat formasının əlavə olduğu bir ədəbi prosesdir. Cəson dövrünün ədəbiyyatının qəlibləşmiş düşüncələrindən və qaydalarından xilas olma prosesində ən başlıca nəzərə çarpan dəyişiklik ənənəvi nəğməli şeir forması olan şiconun (시조) musiqili nəqəratdan ayrılaraq yalnız şeir kimi qalmasıdır. Romanlara gəldikdə isə onu deyər bilərik ki, real olmayan mistik dünyadan bəhs edən mövzular aradan qalxaraq gündəlik həyat hekayələri ilə əvəz olundu, əsas mövzunu təşkil etdi. Realizmə meyil etmə maarifçilik düşüncəsinin ifadəsi kimi meydana gəlirdi.

Koreya tarixində yaxın keçmişin maarifçiliyi 1900-cü ildən sonrakı dövrdən 1 mart (3.1) hərəkatının baş verdiyi 1919-cu ilə qədərki dövrü əhatə edir. Qədim ədəbiyyat və müasir ədəbiyyat arasında körpü rolunu oynayan bu keçid dövrü həmçinin ötürülmə dövrü kimi də xarakterizə edilə bilər. Bu baxımdan Koreya tarixindəki maarifçilik eyni zamanda ədəbi əhəmiyyət daşıyır.

Maarifçilik dövrü adlandırılan 19-cu əsrin sonu Koreya cəmiyyətinin böhranla qarşılaşdığı dövr idi. Bu böhran iki tərəfli sosial təzyiqlə başladı. Bunlardan biri xristianlığın katoliklik təriqətinin təbliği, Qərbi məhsullarının ortaya çıxması, xarici ticarət gəmilərinin liman açma tələbi və s. ilə müşayiət olunan qabaqcıl kapitalist imperiyalarının müstəmləkəçilik təhdidi, sistemin xaricindəki təzyiqlər idi. İkincisi isə sistemin içindəki təzyiqlər olub, islahat tələbi altında xalq kütlələrinin qiyama qalxması idi. Bu iki əsas sosial təzyiqlər feodalizm və anti-feodalizm, mühafizəkarlıq və maarifçilik və s. arasında qarşıdurmaya çevrildi. Bu da modernləşmənin, anti-feodalizm və anti-təcavüzün əhəmiyyətinin artmasına gətirib çıxardı. Beləliklə, Koreya cəmiyyətində “Donqhaq” və maarifçilik düşüncələri kimi yeni sosial meyillər meydana gəldi. Bu iki fikrin ideoloji hədəfləri eyni olsa da, metodoloji və praktik cəhətdən fərqli baxış bucaqları var idi.

Donqhaq ideologiyası xarici, yəni qabaqcıl Qərbi qüvvələrinə qarşı gələn, xalqın problemini müstəqil şəkildə həll etmək üçün Koreya xalqının bayrağını əlində tutan, o dövrdə cəmiyyətin əsas qüvvəsi olan kəndlilər tərəfindən yaranan milli bir ideologiya (hərəkat) idi. Bu milli istiqlal ruhu dünyada “Qabo islahatı” (갑오개혁) (1894) kimi tanındı və daha da inkişaf edərək 1919-cu il 1 mart tarixli hərəkatda öz gücündən istifadə edə bildi.

Digər tərəfdən maarifçilik düşüncəsi əsilzadə nəsildən olan məhdud sayda ziyalı ilə başladı. Maarifçilik ideologiyası Çonquq (Çin dövlətinə məxsus krallıq (17-18-ci əsr)) dövlətinin hökmranlığını rədd etdi və suverenliyini gücləndirməkdə təkid edərək, milli dövlətin qurulması, modern ticarət və sənayenin inkişafı, müasir silahlanma üçün qətiyyət göstərdi. Limanın məcburi açılması nəticəsində xarici malların, bununla da əcnəbi mədəniyyətin daxil olması müşahidə olunurdu. Modernləşmə ideologiyası Koreya cəmiyyətində məhz maarifləndirmə qrupu tərəfindən tətbiq olundu. Lakin “Modernləşmə” və “İstiqlal” ciddi bir böhranla üzləşərək Çonquq dövlətinin müdaxiləsi və təzyiqləri ilə üz-üzə qaldı.

Digər tərəfdən sosial baxımdan qabaqcıl Qərbi ölkələri və Amerikadan gətirilən xristian keşişlər, katolik missionerlər ölkədə Qərbi yönümlü təhsilin yayılmasına və qabaqcıl tibbi xidmətlərin inkişafına təkan verdi. Yeni təhsil ocaqlarından keçən qabaqcıllar modernləşmə hərəkatının flaqmanları oldular və xalqın məlumatlandırılması üçün oyanış hərəkatına başladılar. Həmçinin sosial yönümlü status quruluşu çökdü, bu da sadə insanların və ayanların bərabərləşməsinə gətirib çıxardı. Bu dövrdəki sosial dəyişiklik əsasən aşağıdakı amillərlə müşayiət edilirdi: köhnə və yeni tendensiyalar arasındakı qarşıdurma, siyasi iğtişələr, təbəqələşmə hərəkatı və yeni sivilizasiyanın gətirilməsi.

19-cu əsrin ortalarından sonra Cəson (1392-1897) dövləti daxili və xarici çəkişmələrə məruz qaldı. Daxili baxımdan ənənəvi hakimiyyət qanunları yavaş-yavaş məhv olurdu. Xalqın idarəçilikdə olan rüşvət və ədalətsizliyə qarşı etirazı gücdənirdi. Mövcud siyasi böhrandan istifadə edən müasirliyi ilə Uzaq Şərqi fərqlənən və Qərbi mədəniyyətini daha erkən qəbul etmiş Yapon dövləti Cəson dövlətini işğal etmək niyyətində idi.

Belə çəkişmələrin və əzab-əziyyətlərin içində Coson dövləti 1897-1910-cu illərdə planlaşdırılan konstitusiyaya qanunları yaratdı. Beləliklə, təbəqələşmə qaydaları aradan qalxdı, rəsmi sənəd işlərində "hanql"dan(한글) istifadə edərək modernləşməyə nail olmaq üçün islahatlara cəhdətdilər. Buna rəğmən müasir dövlət qurmaq üçün ölkə daxilində edilən cəhdlərxarici təcavüz nəticəsində müvəffəqiyyətə uğradı. Yapon ordularının hücumları nəticəsində ölkə işğal olundu. Nəticədə Koreya 1910-cu ildən Yaponiyanın hakimiyyəti altına keçdi.

Yaponiyanın müstəmləkəsi olan Koreya yarımadasında modern infrastruktur ilə məktəblər, xəstəxanalar, banklar yaradıldı, dəmiryolları çəkildi, elektrik qurğularınquraşdırılmağa başladı. MilliyyətçilərKoreyanın iki əyalətində müasir mədəniyyətə qarşı çıxan sadə xalq kütlələrini Qərb yönümlü Yaponiyaya qarşı qiyama qaldırmalı idi. Beləki sadə xalqın mədəniyyət düşüncələri ilə siyasi düşüncələrinə təsir göstərmək vacib hesab olunurdu. Cəmiyyətinmövcud durumunda maarifçilik geniş vüsət aldı. Buna görə də dövrün maarifçiliyi Yaponiya üçünxas olan hakimiyyət qanunu 1910-cu ildən sonra dəyişdi.

1910-cu illərin əvvəllərində maarifçilik Koreya xalqının özünü dərk etməsi xarakteri daşıyırdısa, 1910-cu illərin sonlarında Yaponiyanın siyasi düşüncələrini ifadə etməyən maarifçiliyə çevrildi. Mövcud vəziyyətdə dövrün tələbinə uyğun müxtəlif Qərb ədəbiyyatı nümunələri ictimaiyyət arasında yayıldı.

1910-cu ildən sonra iqtisadi vəziyyət çox pis olduğuna görə ədəbi fəaliyyətin inkişafı üçün o qədər də əlverişli şərait mövcud deyildi. Tam müasir ədəbiyyat 1 mart üsyanının təsiri aradan qalxdıqdan sonra, 1919-cu ildən meydana çıxdı.

Bu dövr Koreyada müasir ədəbiyyat anlayışının meydana çıxdığımərhələdir. Bu anlayış ilk növbədə İ Quanqsununyaradıcılığı ilə bağlıdır. Koreyada da müasir ədəbi meyillərQərb ədəbiyyatının təsirikimi dərk olunurdu. Belə ki,1910-cu ildən forma və məzmun baxımından yeni təcrübələrin əldə olunmasına cəhd olunmuş və yavaş-yavaş müasir ədəbiyyatformalaşmışdı. Nəzmdə də və nəsrə də milli formadan kənarlaşaraq yeni ədəbiyyat yaradılmışdı. Bununla yanaşı əsərlərin mövzusu da fərqli idi. Maarifçilərin yaradıcılığında intibah düşüncələri əks olunur, xarici qəsbkarlar tənqid olunurdu.

İntibah dövrü ədəbiyyatı digər dövrlərdə olduğu kimi iki növə: lirik və epik növə bölünür. Maarifçilik dövründə nəzm ədəbiyyatında milli janrlara aid olan şico (시조), kasa (가사) janrlarından istifadə də olunurdu. Beləki, bu janrların çərçivəsində yeni mövzular, yeni düşüncələr əks olunaraq intibah şicosu və intibah kasa kimi geniş yayıldı. İntibah kasaasının tipik əsəri İCunqvonun (이중원)"Donqşimqa" (동심가) nəğməsidir. Kasa janrında yazılan bu şeir4 misralı olub intibah sivilizasiyasının iradəsini əks etdirirdi. Cəmiyyətin qaranlığını yenidən işıqlandıran bu şeir həmin dövrün siyasi reallığını tənqid etmiş, eyni zamanda öz gücünü böyüdərək xüsusilə cəmiyyətin çiçəklənməsi və bütün xalqın bu məqsədlə birləşdirilməsinin lazım olduğunuvurgulayırdı.

Bu dövrdə meydana gələn nəzm ədəbiyyatının yeni janrıçanqqa(창가) və şinçəsidir (신체시). Çanqqa əslində Qərb musiqi ritminə uyğun olaraq yaranan nəğməli şeirdir. Musiqi ritmində yarandığı üçün sabit formadadır.Çanqqaanın başlanğıcında xalqı maariflənməyə çağırış və intibaha dəvət yer alırdı. Bu janrdə tipik əsərÇöeNamsonun"Qyonqbudəmiryolu nəğməsi"-dir(경부철도노래). Bu şeir yaxın keçmişin sivilizasiyanı qəbulla bağlı təbrik məzmunlu əsərdir. Bu əsərdə müasir dövrün real vəziyyəti haqqında tənqidi nöqtəyi-nəzər əvəzinə, yaxın keçmişin mənzərəsi yer almışdı.

Şinçəşeir janrı keçmiş zamanda nəzm ədəbiyyatının qəlibləşmiş formasından uzaqlaşmış yeni formalı şeirdir. Şinçə janrına ÇöeNamsonunbir neçə şeirini misal göndərmək olar.Onlardan ən məşhuru "Dənizdən oğlana" (해에게서소년에게)şeiridir. Bu şeir yeni intibah mədəniyyətdən və əsərin qəhrəmanınınəcəsurluğundan bəhs edən əsərdir.

Bu dövrün epik janrına İnciqin, İQuansunun əsərlərini misal göstərmək olar. Bu əsərlərə "Qanlı göz yaşı (혈의누-1906)", "Mərhəmətsiz (무정-1917)"və s. kimi romanları aid etmək olar."Qanlı göz yaşı"romanı intibah dövrü ədəbiyyatının nümunəvi romanlarından biridir. Bu romanda Yapon-Mancur müharibəsi dövründə Onqyon adlı qızın öz ailəsindən ayrı düşməsi, əzab-əziyyətlərlə dolu həyat tərzindən bəhs edilir. Müəllifbu dövrün ən görkəmli yazıçılardan biri olan İ İnciq idi. Roman 1906-cı ildə qələmə alınmışdı və yaponpərəstmeyilliliklə seçilirdi.

İntibah dövrünün digər nümunəvi romanlarından biri də "Mərhəmətsiz" romanıdır. Bu roman 1917-cü ildə yazılmış ən önəmli romandır. Roman o dövrün ilk irihəcmli epik əsəri idi. Dövrünün nümunəvi yazıçılardan biri olan İ Quanqsunun bu əsəridemokratik ideyalar, sərbəst sevgi təcrübəsi və yeni təhsil ideyalarına həvəsləndirməkdən ibarətdir.

Nəticə olaraq onu söyləyə bilərik ki,Müasir Koreya ədəbiyyatının ilk mərhələsi 19-cu əsrin ortalarından 20-ci əsrin əvvəllərinə qədər olan dövrü, Koreya tarixinin maarifçilik mərhələsi isə 1900-cü ildən "1 mart hərəkatı"nın baş verdiyi 1919-cu ilə qədərki dövrü əhatə edir. Bu keçid dövrü qədim ədəbiyyat və müasir ədəbiyyat ənənələri arasında ötürülmə mərhələsi kimi ədəbi əhəmiyyət daşıyır. Koreya cəmiyyətində maarifçiliyi əsilzadə nəsildən olan məhdud sayda ziyalı başlatdı və bu hərəkat yeni sosial düşüncələr meydana qoydu. Bu zaman ədəbiyyatda da müəyyən yenilənmə müşahidə olunurdu. Poeziyada yeni şeir janrları: kehva kasa və çanqa, sonrakı dövrdə şinçəsi yaranmış, bədii nəsrə yeni roman növü meydana gəlmişdi. İ Quanqsunun, İ İnciqin müasir romanları ilə bu ənənə daha da inkişaf etmişdir. Maarifçilik cərəyanının nümayəndələrinin yaradıcılığında mistik mövzulardan real həyata qayıtma, özünə güvənin ifadəsi, gələcəyə ümidlə baxma və s. əsərlərin əsas ideyasını təşkil edirdi.

Maarifçilik dövrü Koreya ədəbiyyatının əsas xüsusiyyətləri isə aşağıdakılardan ibarətdir:

- Maarifçilik dövrü Cosonun sonları, yeni 19-cu əsrin sonundan 1910-cu illərə qədər olan dövrdür;
- 1876-cı il qapılının açılması ilə və milliyətçilik həvəsinə görə siyasi çaxnaşma dövrü hesab olunurdu;
- Kabo islahatından sonra bərabərlik düşüncəsinin genişlənməsi ilə sadə xalq ədəbiyyatı nümunələri daha da artdı;
- Yeni şeir janrları: kehva kasa (개화가사) və çanqa (창가), sonrakı dövrdə şinçəsi신체시 yaranmışdı;
- Bədii nəsrə yeni roman növü meydana gəlmiş, sonrakı dövrdə İ Quanqsunun, İ İnciqin müasir roman ənənəsini inkişaf etdirmişdi.
- Ənənəvi kukla teatri, pansori teatri kimi xalq teatrları dövrün yeni teatrları ilə əvəz olundu.

Koreya intibah ədəbiyyatının əhəmiyyəti bunlardır:

- Mistik mövzulardan real həyata qayıdış və milli oyanışa dəvət;

- Əsərlərin dilinin klassik yazı üslubundan uzaqlaşaraq xalq danışığı dili ilə əvəz olunması, şifahi və yazılı dilin ahənginin meydana gəlməsi;
- Tərcümə və ya xarici ədəbiyyatdan alınma romanların populyarlıq qazanması.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Koreya ədəbiyyatı (고전문학.현대문학), 권동진, 2015
2. Koreya ədəbiyyatının tarixi- II (Müasir ədəbiyyat), 유가일, 2010
3. A history of Korean Literature, 이선이, 김현양, 채호석, 2012
4. 한국의현대시, 학이시습, 2013

Açar sözlər: Müasir Koreya ədəbiyyatı, maarifçilik cərəyanı, kehva kasa, çanqa, şinçəşi, İ Quangsu, İ İnciq.

Ключевые слова: современная Корейская литература, просвещение, кехвакаса, чанга, шинчешши, ГуангсиI, Инджиг I.

Key words: Modern Korean literature, enlightenment, kehva kasa, changa, shincheshi, I Guangsu, I Injig.

ПЕРИОД ПРОСВЕТЛЕНИЯ КОРЕЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Резюме

Первый этап современной Корейской литературы охватывает период с середины 19 века до начала 20 века, а этап просветления Корейской истории начиная с 1900 года до 1919 года с началом «движения 1 марта». Этот переходный период носит литературное значение, как этап передачи традиций между древней литературой и современной литературой. Просветление в Корейском обществе, в ограниченном количестве впервые начали интеллигенты из благородного рода и это движение привело к новым социальным мыслям. В это время и в литературе наблюдались определённые новшества. В поэзии появились новые стихотворные жанры: кехвакаса и чанга, в последующий период появился шинчешши новый метод романа в художественной литературе. Эта традиция ещё более развивалась современными романами Гуангсуна I и Инджига I. В творчестве представителей просветления возвращение в реальную жизнь из мистических тем, выражение самоуверенности, взгляд с надеждой на будущее и др. составляют основную идею произведений.

EDUCATIONAL PERIOD KOREAN LITERATURE

Summary

The first phase of modern Korean literature covers the period from the mid-19th century to the early 20th century, and the enlightenment phase of Korean history covers the period from 1900 to 1919, when the March 1 movement took place. This transition period has a literary significance as a stage of transmission between ancient literature and modern literary traditions. Enlightenment in Korean society was initiated by a limited number of intellectuals from the aristocratic generation, and this movement gave rise to new social ideas. At that time, there was a certain renewal in the literature. New genres of poetry in poetry: kehva kasa and changa, in later times shincheshi appeared, a new type of novel appeared in fiction. This tradition was further developed by the modern novels of Guangxi and Pearl. In the works of the representatives of the Enlightenment, a return to real life from mystical themes, an expression of self-confidence, hope for the future, and so on. was the main idea of the works.

RƏYÇİ: *fil.ü.f.d., dos.A.Nəcəfova*